

ՀՏԴ 37:82

Գ. Ռ. Գևորգյան
Խ.ԱԲՈՎՅԱՆԻ ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՈՒՍՈՒՑՈՒՄԸ
ՆՐԱ ՏՈՒՆ-ԹԱՆԳԱՐԱՆՈՒՄ

Բանալի բառեր՝ գրողի կենսագրություն, խմբային աշխատանք, դաս-
էքսկուրսիա, այլընտրանքային ուսուցում, տուն-թանգարան:

Ключевые слова: биография писателя, работа в команде, урок – экс-
курсия, альтернативное обучение, дом-музей.

Keywords: writer's biography, group work, lesson-excursion, alternative
education, house-museum.

Խ. Աբովյանի կենսագրության ուսուցումը նրա անունը կրող տուն-
թանգարանում այլընտրանքային ուսուցման յուրօրինակ ու արդյունավետ
միջոց է «Խ. Աբովյան» թեման դասավանդելիս: Այն աշակերտի մտավոր, բարո-
յական ու գեղագիտական դաստիարակության գործում նորարարական մոտե-
ցում է, որը թույլ է տալիս նյութը առավել հետաքրքիր, մատչելի ու բազմակող-
մանի խորությամբ մատուցել սովորողին:

Ցանկացած բնույթի ուսումնական գործընթացի հիմնական նպատակ-
ներից մեկը սովորողների մեջ այնպիսի հոգեվիճակների ստեղծումն է, որոնք
կապահովեն նոր և կայուն որակների ձևավորումը և դրանց կիրառումը տար-
բեր ոլորտներում: Դեռ իր ժամանակին հայազգի մանկավարժագետ Հովհան-
նես Հինդլյանը կարծում էր, թե ուսուցումը լինելու է այնպես, որ երեխաները
դպրոցն ավարտեն ոչ միայն անհրաժեշտ գիտելիքով զինված, այլև բարոյապես,
ֆիզիկապես և գեղագիտորեն հասունացած, իսկ դրա համար պետք է դպրոցը
մոտեցնել կյանքին. «Համաքայլ ընթացք կյանքի հետ, գիտակցե՛ք, որ ազգ մը
այնքան արժե, որքան իր դպրոցը, իսկ այդ դպրոցի խնդիրն է աշակերտը մարդ
ընել»:¹

Ուսուցման մեթոդների արդյունավետության հիմքը սովորողին ուսում-
նական գործունեությանը ակտիվ ներգրավելն է, երբ վերջինս հնարավորու-
թյուն է ստանում իր տեսակետը արտահայտելու և պաշտպանելու, բանավի-
ճելու կամ համալրելու նոր դասողություններով: Ինֆորմացիայի ընկալումը
ակտիվ գործընթաց է, և երբ այն համակցում է արտաքին միջավայրից ստաց-

վող հուզական տպավորություններ ու պատկերային ընկալումներ, սովորողը առավել ակտիվ հետաքրքրություն է ցուցաբերում՝ անձնապես մասնակցելու և լրացնելու ունեցած գիտելիքները խմբային գործունեության շնորհիվ: Հայ մանկավարժագետ Մինասյանը գրել է. «Ուսուցման նպատակը միայն այն չէ, որ երեխային տա ծանոթություններ, գիտելիքներ, այլ այն է, որ դրանք դնի մի այնպիսի վիճակում, որ երեխան հարկին կարողանա գործադրել: Անհրաժեշտ է, որ ամեն մի գաղափար ծանոթություն լինի, ուժ»:²

Այս առումով թանգարաններ այցելությունները կարևորվում են ոչ միայն արժեքների ցուցադրմամբ, այլև ցուցադրումից ստացվող զգայական տպավորությունների փոխանակումով: Թանգարանային ասպարեզում գիտությունն ու արվեստը մեկ նպատակ ունեն, այն է՝ օգնել մարդուն հասկանալու իրերի և երևույթների կապը, ուղղորդել նրան համակողմանի ճանաչողական գործունեության: Այս առումով գրողի կենսագրության ուսուցումը նրա տուն-թանգարանում առավելագույն ձևով նպաստում է դասի աշակերտական նպատակի իրականացմանը:

ՀՀ հանրակրթության պետական կրթակարգը մանկավարժությանը և մասնավորապես հայոց լեզվի և գրականության դասավանդմանը առաջադրում է նոր խնդիրներ, դրանց լուծման համար նոր մոտեցումների մշակման անհրաժեշտություն: Այդ մոտեցումներից առավել կարևորվում են հատկապես ուսուցման բովանդակային կողմին առաջադրվող պահանջները, որոնց իրականացումը կապահովի ուսումնական տարբեր բնագավառների միասնությունը, հիմնավոր գիտելիքների ձեռքբերումը, սովորողների հմտությունների և կարողությունների զարգացումը, արժեքային համակարգի ձևավորումը և ստեղծագործական ունակությունների բացահայտումը: Ավագ դպրոցում հայ գրականության ուսուցումը մի կողմից՝ մեծապես նպաստում է լեզվական գիտելիքների յուրացմանն ու գործնական կիրառմանը, մյուս կողմից՝ դառնում է անհատի համակողմանի դաստիարակության անփոխարինելի գործոն:

Հայ գրականության դասավանդման հայեցակետային նպատակներից է անհատի հոգևոր և մտավոր զարգացումը, որի իրականացման համար անհրաժեշտ է սովորողներին հաղորդակից դարձնել հայ ժողովրդի հոգևոր ժառանգությանը, ազգային ու համամարդկային իդեալներին ու ձգտումներին: Այս ամենը կարելի է կատարել ոչ միայն սովորողներին զուտ գրական երևույթներին ծանոթացնելով, այլև գրական հերոսների, ինչու չէ, նաև մեր մեծերի, հեղինակների օրինակով՝ մարդասիրության ոգի, բարոյական բարձր հատկություններ՝ ազգասիրություն, հայրենասիրություն, պատվախնդրություն, բարություն, լիարժեք ու ներդաշնակ մարդու բարոյականային հատկանիշներ դաստիարակելու միջոցով:

Առանձնապես կարևոր ենք նաև, որ հայ գրականության ուսուցումը ավագ դպրոցում իրականացվում է որպես հայ գրականության պատմության ուսումնասիրման դասընթաց, որի հիմնական բովանդակությունը կարելի է

համարել հայ գրականության զարգացման ընթացքի, գրողի և ժամանակաշրջանի փոխհարաբերությունների, գրական ուղղությունների և դպրոցների ուսումնասիրությունը:

Հայեցակետային դրույթներից մեկի՝ գրականության մեջ գրողի բացառիկ դերի ու նշանակության գիտակցումը մեզ հուշեց անդրադառնալ հայ ժողովրդի հոգևոր մշակույթի պատմության մեջ Խաչատուր Աբովյան եզակի անհատականությանը, ում մասին Ավ. Իսահակյանը գրել է. «Նա՛ Աբովյանը, մեր նոր պատմության ամենամեծ նահատակն է՝ անթառամ լուսապսակով զարդարված: Նա մեր նոր առասպելն է, ազգային նոր միֆն է, մեր նոր Միերն է նա՛ ազատագրված, շղթայազերծ»:³

Խ.Աբովյանը հանրագիտակ է բոլոր առումներով, և նրա կերպարի բացահայտումը կարևոր նախապայման է նրա անմահ ստեղծագործությունը ուսուցանելու համար: Ուստի Աբովյանի կյանքի գրական-լուսավորչական գործունեության հանգամանալից մեկնաբանության բարդ ու դժվարին գործընթացը կազմակերպելու նպատակով հարկ է օգտվել այսօրվա ունեցած բոլոր հնարավորություններից՝ լայնորեն օգտագործելով տեղեկատվական բոլոր միջոցները՝ համացանց, ձեռնարկներ, փաստագրական նյութեր, դասագիրք և այլն:

Հավելենք նաև, որ այսօր առավել հետաքրքիր են դառնում այն դասերը, որոնք ապահովում են սովորողի ինքնուրույն ուսումնական գործունեությունը՝ գիտելիքի ձեռքբերման գործընթացում նրա անմիջական և ակտիվ մասնակցությամբ, երբ աշակերտի համար հնարավորություն է ստեղծվում դիտելու, լսելու, զգալու և ընկալելու: Իսկ երբ նյութի յուրացման ընթացքում աշակերտը հնարավորություն է ստանում ի մի բերելու, ամփոփելու, ամրապնդելու տեսածն ու լսածը, ստեղծվում է ինքնակրթության միջավայր, ձևավորվում է ինքնակատարելագործման ձգտում:

Այս ամենի իրականացման համար առաջարկում ենք, որպես ուսուցման կազմակերպման այլընտրանքային տարբերակ, Խ. Աբովյանի կենսագրության ուսուցումը կազմակերպել նրա տուն-թանգարանում: Այսպիսի դասը հնարավորություն է տալիս ուսումնասիրելու Աբովյանի կենսագրության բոլոր հանգամանքները: Արդյունքում ավանդական դասից տարբերվող ուսուցման այս ձևը դառնում է բովանդակալից, հետաքրքիր և տպավորիչ, որն էլ իր հերթին նպաստում է աշակերտական նպատակի ձևավորմանը:

Կարևորելով սովորողների հետազոտական ինքնուրույն կարողությունների դրսևորումը՝ ուսուցիչը նախապես՝ մինչև այցելությունը, աշակերտներին հանձնարարում է ինքնուրույնաբար ուսումնասիրել թեմային առնչվող գրականությունը (Ա. Բակունց «Խաչատուր Աբովյան» վեպ, Ե. Չարենց «Դեպի լյառն Մասիս» պոեմ, դասագիրք, Աշոտ Մելքոնյան «Արարատ. Հայոց անմահության խորհուրդը» գիրքը և ֆիլմը, համացանց և այլն):

Աշակերտների ուսուցման պրոցեսում ուսուցիչը, որպես առաջնային նպատակ, պետք է կարևորի հետևյալ խնդիրները՝ Խ. Աբովյանի կյանքի, հայ-

րենանվեր գործունեության մասին լայն ճանաչողությունը, ինչպես նաև նրա՝ իբրև ժամանակի առաջնակարգ մտածողի, ուսուցչի, հմուտ մանկավարժի, գրողի, «Պատմություն Տիգրանի» մանկավարժական աշխատության, «Նախաշավիղ կրթության» և «Խաղարկություն մանկաց» երկերի հեղինակի կերպարի արժևորումը: Նախապատրաստական աշխատանքին հաջորդում է ուսուցողական –ճանաչողական էքսկուրսիան դեպի գրողի ծննդավայր՝ Քանաքեռ: Վերջինս էլ իր բազմադարյան հարուստ անցյալով, վեհաշուք ու գեղատեսիլ բնապատկերներով, Սուրբ Հակոբ և Աստվածածին եկեղեցիների վսեմությամբ գրավում է աշակերտների ուշադրությունը՝ իմացական հմտությունները միահյուսելով զգացմունքային նուրբ և խորը ընկալումներին:

Ուսուցչի հրահանգով տեղում աշակերտներից մեկը կարդում է Ջանգիին ձոնած Աբովյանի խոսքերը. «Ջանգի, Ջանգի, քաղցր իմ Ջանգի. ի քոյդ հայեցեալ անյողդողդ ճակատ, վառէինն ի գէնս հսկայք քաջամարտ: Ջանգի, Հայկազեան տոհմի ընտիր պատանեակք զքե ալիս տեսեալ ահեղ ...»:⁴

Գրողի հայրենասիրական ոգին ծնունդ է առել հենց այն շռայլ սիրուց, որ սկզբնավորվում է հարազատ ծննդավայրից, ապա ամբողջանում առ Հայաստան: Այս սիրո ոգեղենացումը շնչավորվում է, երբ երեխաները մուտք են գործում գրողի պապի՝ պ. Ապովի կողմից կառուցված տոհմական վայելուչ տունը, որտեղ ծնվել և իր մանկության ինը տարիներն է անցկացրել Խաչատուր Աբովյանը: Այդ տունը ճշգրտորեն ներկայացնում է նահապետական հայ ընտանիքը՝ իր կենցաղով, սովորություններով, կոլորիտով՝ ամբողջացնելով Աբովյանի նախնիների՝ որպես Արարատյան աշխարհի երևելիների կերպարային ընկալումը:

Պետք է ենթադրել, որ տեսածի արդյունքում աշակերտների մեջ ձևավորվում է այն իմացական դաշտը, որն անչափ կարևոր է նյութի բազմակողմանի ընկալման և գիտելիքի ամրապնդման համար: Ապա երեխաների նախնական տպավորությունները համալրվում են թանգարանի աշխատակցի մեկնաբանություններով, որոնք պատմական հարուստ վկայություններ են ինչպես ժամանակաշրջանի, այնպես էլ Քանաքեռ բնակավայրի, նրա անվան ծագման հետ կապված ավանդությունների մասին: Աշակերտներին խորապես հետաքրքրում են ինչպես հնագույն բնակավայրի անվան բացատրության հետ կապված հիշատակությունները, այնպես էլ Աբովյանի տված բացատրությունները, որոնք սովորողները հնարավորություն են ունենում լսելու տեղում (Նրանք իրենց տեսածն ու լսածը հակիրճ գրառումների տեսքով անցկացնում են գրականության տետրի մեջ):

Կրթությունը սոցիալական գործընթաց է, որը անհատի նպատակից բխող փոխկախվածությունը տանում է դեպի ներխմբային «դինամիկ ամբողջություն»՝ հանգեցնելով ընդհանուրի նպատակի իրականացմանը: Այդ առումով այն, ինչ կարելի է սովորել մեծահասակի կամ հասակակցի օգնությամբ, մի քանի անգամ գերազանցում է մենակ սովորելու հնարավորությունները: Շփվելը

մարդու մտավոր զարգացման բարձր և անփոխարինելի ձևն է: Դրա արդյունքում ստեղծվում է փոխգործուն միջավայր, երբ աշակերտները անհատապես կամ խմբային եղանակով արտահայտում են իրենց իմացածը, համադրում փաստերը, կատարում ընդհանրացումներ: Դեռևս գերմանացի մանկավարժագետ Ի. Հերբարտը նշել է. «Մտքերից առաջանում են զգացողություններ, իսկ դրանցից՝ սկզբունքներ և արարքներ»:⁵

Թանգարանում անցկացված դասի շնորհիվ աշակերտները հնարավորություն են ստանում հասկանալու 19-րդ դարում Անդրկովկասում, մասնավորապես Հայաստանում կատարվող բարդ, հակասական իրադարձությունները, հզոր ցարական Ռուսաստանի վարած քաղաքականությունը, ապա դրա հետևանքները, որոնք վճռորոշ դեր ունեցան ինչպես հայ ժողովրդի, այնպես էլ նրա նշանավոր զավակների, այդ թվում նաև՝ Աբովյանի կյանքում: Չէ՞ որ Աբովյանը այդ բարդ ու հակասական ժամանակաշրջանի հորձանուտում էր:

Մխավված չենք լինի, եթե ասենք, որ գրականության ուսուցման բովանդակային կողմին առաջադրվող պահանջներից մեկը միջառարկայական կապի ստեղծումն է, որը ուսումնական ընդհանուր նպատակի իրականացման նախապայմաններից մեկն է: Եվ թանգարանում եղած հարուստ ու բովանդակային պատմական իրադարձությունները ներկայացնող քարտեզները, գեղարվեստի գործերը՝ որպես ուսումնական նյութ, վերջնական նպատակին են հասցնում նյութի մատուցումը՝ ապահովելով պատմության և գրականության կապը, որն էլ նպաստում է նյութի լիակատար յուրացմանը: Թանգարանում եղած Գ. Խանջյանի, Ա. Պարսամյանի, Է. Իսաբեկյանի «Ֆ. Պարրոտ», «Ֆ. Պարրոտը և Խաչատուր Աբովյանը Արարատի բարձունքում», «Ներսես Աշտարակեցի», Գ. Բաշինջադյանի «Ապովենց տունը ձմեռը» կտավները անմոռաց տպավորություն են թողնում երեխաների վրա: Իսկ ականավոր նկարիչ Լյուդվիգ Ֆոն Մայդելի ստեղծած դիմանկարը, որն Աբովյանի միակ դիմանկարն է, ինչպես նաև մեծն Շիլլերի, Ռուսոյի, Ֆ. Պարրոտի դիմանկարները անփոխարինելի միջոց են գրողի կենսագրության ուսուցման համար, որոնք ապահովում են աշակերտի անմիջական շփումը գեղարվեստին:

Իսկ երբ գրողի կենսագրության փաստերի ներկայացմանը զուգահեռ կարևորվում է նաև նրա բարոյականային որակների ուսուցանումը, ստեղծվում է ապրումակցման միջավայր, երբ սովորողն զգում է գրողի ներաշխարհը, ապրումները և նրան հասկանալի են դառնում վերջինիս նպատակներն ու զաղափարները: Վերջապես աշակերտին է՛լ ավելի են հետաքրքրում Աբովյանի կյանքում կատարված եղելությունները, հատկապես այն աշակերտներին, որոնք դասաժամերին սովորաբար անուշադիր են կամ չեն ուզում մասնակցել դասերին:

Մեր կարծիքով, Աբովյանի տուն-թանգարանում կազմակերպված դասի շնորհիվ կատարվում է թեմայի լիակատար մատուցում և յուրացում, քանի որ ուսուցման այն տեխնոլոգիաները, որոնց բնորոշ են պլանավորած արդյունք-

ները, երբ ուսուցանողը պարտավոր է սովորողներին հասցնել ուսումնական նյութի բովանդակության պլանավորված ցուցանիշներ, ինչպիսիք են՝ գրողի ապրած ժամանակաշրջանը, պատմական կարևորագույն իրադարձությունները, գրողի կյանքի և գործունեության իրեղեն վկայություններ, ապա սովորողները ճանաչողական գործունեության արդյունքում ստանում են իրազնական համակցված նյութ, որի շնորհիվ նախ հասկանում են տարրողունակ նյութը, ապա այդ պահին սովորածը հետո կարողանում են կիրառել որոշակի պայմաններում: Տվյալ դեպքում սովորողները այս ամենը կարող են կիրառել հաջորդ դասին՝ «Աբովյանի «Վերք Հայաստանի» վեպի ստեղծման հանգամանքները» թեմայի ուսուցման ժամանակ:

Աբովյանի կենսագրության ուսուցումը գրողի տուն-թանգարանում արժեքավոր է նաև նրանով, որ դպրոցական շրջագայություններն ու էքսկուրսիաներն ունեն մեծ նշանակություն ինչպես ֆիզիկական, այնպես էլ մտավոր ու գեղագիտական դաստիարակության տեսակետից: Իր ժամանակին ինքը՝ մեծ լուսավորիչ Աբովյանն էլ մանկավարժության մեջ մեծ տեղ էր տալիս դպրոցական էքսկուրսիաներին՝ հիմնավորելով դրանց կրթիչ-դաստիարակիչ դերը: Ըստ Աբովյանի, արդյունավետ և խելացի ուսուցման նախապայմանն է «զննականությունը, պարզությունը և հիմնավորությունը դասավանդման ժամանակ... Անցումը հայտնիից դեպի անհայտը, պրակտիկայից թեորիային, շնչավոր աշխարհից դեպի վերացականը... անձանոթի համեմատությունը ծանոթի հետ, հասկանալ և հաճախակի կրկնել այն, ինչ մենք անցնում ենք... ուսումնական առարկաների համապատասխանությունը պատանեկության տարիքին և ըմբռնումներին...»:⁶

Г. Р. Геворгян

“Обучение биографии Хачатур Абовяна в его дом-музее”

Обучение биографии Хачатур Абовяна в его дом-музее является альтернативным и эффективным методом подготовки, обучая тему “Хачатур Абовян”. Этот новаторский метод в умственном, моральном и эстетическом воспитании ученика позволяет постигать более интересную, многостороннюю и сообразимую информацию.

G. R. Gevorgyan

“Teaching Khachatur Abovyan’s Biography in his House-museum”

Teaching Khachatur Abovyan’s biography in his house-museum is an alternative training method and an extremely efficient educational tool which has not been implemented by anyone while imparting knowledge about theme “Khachatur Abovyan”. This method is innovative in students’ esthetic, mental, and moral

development allowing them to receive more interesting, comprehensive and divergent information.

Գրականություն

1. Մինոնյան Ռ. Ակնարկներ հայ դպրոցի և մանկավարժական մտքի պատմության: Եր., Երևանի համալսարանի հրատարակչություն, 2003թ., էջ 200, 29:
2. Մինասյան Բ. Մանկավարժության հիմունքներ, Թավրիզ, 1931թ., էջ 24, 27 էջ:
3. Իսահակյան Ա. Ս., Երկերի ժողովածու, հատոր 5, Երևան, 1977, 434 էջ:
4. Աբովյան Խ. Ա., Վերք Հայաստանի. Ողբ հայրենասերի, ՀՊՀ, Երևան, 1959, 222 էջ:
5. Гербарт И. Ф. Избрание пед. соч. т 1, с. 189.
6. Աբովյանի արխիվ, գ N 31:
7. Հայոց լեզու և գրականություն, թիվ 5-6 (61), Կրթության ազգային ինստիտուտ, 2009, էջ 39-44 (Դ. Գասպարյան), 50-52 (Ն. Տոդանյան):

Տեղեկություններ հեղինակի մասին

Պետրոսյան Գայանե Ռազմիկի - Շիրակի մարզ, «Բենիամինի միջնակարգ դպրոց» ՊՈԱԿ, հայոց լեզվի և գրականության ուսուցչուհի, E-mail: movlilit@gmail.com

Տրվել է խմբագրություն 17.06.2013